

Katsaus

numero 4 1966

Reijo Wilenius	Maailman ymmärtämisestä
Timo Vuortamo	Radikalismi käy väkivaltaiseksi
Matti Kukkaroinen	Marxin haaste kristinuskolle
Antti Prusi	Suunnitelmatalouden taloudelliset ongelmat
Silmäyksiä	Esko Ervasti: Ilon ja aatteen vuodet
	Kari Tapiola: Bellow ja ihmisen pulmat
	J. Pousar: Olipa kerran ...

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 47 66 22

Vuositalaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Kuusi numeroa vuodessa.

Kymmenes vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

MAAILMAN YMMÄRTÄMISESTÄ

Reijo Wilenius

Viime vuosikymmeninä on vallitseva käsitys filosofiasta ollut, että se on eräänlainen 'tieteen palkkalainen', niin kuin se erään keskiaikaisen käsityksen mukaan oli 'teologian palkkalainen'. Sen mukaan filosofian tehtävä on lähinnä selvittää kielellisiä sekaannuksia, joita piilee arkisessa kielenkäytössämme ja jotka vakavasti haittaavat tieteellistä toimintaa.

Tätä käsitystä vastaan on viime aikoina noussut vahvoja ääniä. Eräs sellainen ääni on englantilaisen Peter Winchin teos "The Idea of a Social Science". (Routledge & Kegan Paul 1964). Se käsittelee tosin pääasiassa filosofian ja yhteiskuntatieteiden suhdetta, mutta se sisältää virikkeitä myös yleiseen filosofian tehtävän uudelleen arvioimiseen. Winch on saanut vaikutteita Ludwig Wittgensteinin filosofisista muistiinpanoista "Philosophische Untersuchungen". Käytän seuraavassa lähtökohtana Winchin selvityksiä.

Tieteet pyrkivät ymmärtämään todellisuutta. Filosofian alaan kuuluu kysymys: mitä on todellinen ja mitä on ymmärtäminen?

Naivi käsitys asiasta on, että toisaalla on olemassa todellisuus, tosiasioitten maailma, ja toisalla ihmisen käsitykset tästä maailmasta.

Mutta kun syvennymme asiaan, huomaamme, että nämä kaksi, maailma ja käsityksemme siitä, ovat erottamattomasti kietoutuneet toisiinsa. Niitä ei voi kauniisti erottaa toisistaan, niin kuin naivi tietoisuus tekee ja niin kuin huomatt-

tava osa viime vuosikymmenien filosofiaa on tehnyt. Sillä maailma on käsityksemme maailmasta. Jos yritämme siitä, mitä sanomme maailmaksi tai todellisuudeksi, kuoria pois kaikki käsitteemme, ei jäljelle jää muuta kuin aistimusten massa, joka on vailla yhteyttä ja järjestystä. Voidaan väittää että maailma, sellaisena kuin se tällä hetkellä esiintyy ympärilläni, on käsitteellinen luomukseni, niin hämmästyttävä kuin tämä väite parkkiutuneelle arkitajulle onkin. Istun keskellä valtavaa luomistapahtumaa: sillä mitä olisi kirjoituskone, kirjoitus, pöytä, huone, ikkuna, nurmikko, puu, moottorivene ja lintu minulle ilman vastaavaa käsitettä, minkä joskus olen maksanut tai itse muodostanut? Pelkkä käsittämätön aistimusten rykelmä. Minun ei enää tosin tarvitse tietoisesti ponnistaa (kuten lapsena) käsitteäkseeni, että tuo esine on kirjoituskone; sen sijaan ponnistan paraillaan ymmärtääkseni, mitä on maailman ymmärtäminen. Ja ilmaisen tuloksen väitteenä: **m a a i l m a n y m m ä r t ä m i n e n o n m a a i l m a n l u o m i s t a**. Maailma on meille, mitä käsitteemme siitä ovat.

Tämä väite ei ole uusi. Voisi esittää sen historian Wittgensteinista taaksepäin aina Platoniin saakka ja Platonista taas takaisin nykypäiviin (sillä länsimainen filosofia koostuu Platonin filosofiaan tehdyistä reunahuomautuksista, on Whitehead sattuvasti huomauttanut). Mutta historiallinen retki erilaisten filosofisten termien tiheiköissä saattaisi riistää havainnoltamme sen tuoreuden. Ja uskon että jokainen ihminen, ilman perusteellisempaa filosofista koulutusta, voi tavoittaa tarkoittamani oivalluksen.

Sen sijaan voimme tarkastella, mitä kaikkea tähän väitteeseen sisältyy. Käsitettä voi verrata linssiin, joka paljastaa meille ennen näkemättömiä asioita. Miten suurenmoinen linssi olikaan esimerkiksi Aristoteleen kehittämä organismin käsite, ja miten mullistava esimerkiksi bakteerin käste, joka suurelta osalta muutti lääketieteellisen ajattelun ja käytännön. (Jälkimmäinen on Winchin esimerkki.) Yhtä erottamattomasti kuin käsitteet ja maailma kietoutuvat yhteen, liittyvät käsitteet meidän toimintaamme. Käsitys, jonka me kohtaamastamme ihmisestä muodostamme, määrää olennaisesti (joskaan ei yksinomaisesti), miten me häntä kohtaan käyttäydymme. Winch hyökkää hyvin perustein vallitsevaa yhteiskuntatieteiden metodologiaa vastaan, koska se pyrkii ihmisten käyttäytymistä selittäessään sivuuttamaan heidän omat käsityksensä ja tarkoituksensa, ja ymmärtämään inhimillistä käyttäytymistä pelkästään kausaalisen luonnontapahtumisena.

Jos käsite on ikäänkuin linssi, joka paljastaa meille ennen näkemättömiä asioita, on tärkeätä, että käytettävissämme on mahdollisimman laaja valikoima sellaisia laseja. Mutta jokainen aikakausi ja jokainen kulttuuri on taipuvainen dogmaattisuuteen, suosimaan vain tietynlaisia linssejä ja hylkäämään toisenlaiset. Jokainen aikakausi uskoo olevansa muita valtavasti viisaampi. Tosin me tunnustamme, että kehitystä tapahtuu myös meidän jälkeemme, mutta ainoastaan meidän vallitsevien peruskäsitteittemme puitteissa. Tämä on harhakuva, sillä historian kuluessa ovat juuri perustavat käsitteet, joilla maailmaa hahmotamme ja ymmärrämme, muuttuneet ennen aavistamattomalla tavalla. Jaakko Hintikka on osoittanut, että kreikkalaisen maailmankuvan eräs peruskäsite oli tarkoituksen (päämäärän) käsite; uudella ajalla taas tuli vallitsevaksi kansaliteetin käsite. Tarkoituksen käsitteen avulla kreikkalainen tutkija näki maailmasta toisia puolia kuin mitä me näemme; eräille puolille hän taas oli sokea. Vastaavasti uuden ajan ihmiselle on kausaalisen tapahtumisen käsite avannut uusia maailman puolia; mutta voimme olla varmoja siitä, että myöhemmät ajat syyttävät meitä sokeudesta monien asioiden suhteen.

Tällä hetkellä on filosofiassa heräämässä entistä selvempi tietoisuus siitä, mitkä ovat olleet uuden ajan maailman näkemisen peruskäsitteitä ja miten ne suhtautuvat kreikkalaisten maailman näkemisen peruskäsitteisiin. Tämä on ehkä oire siitä, että maailmankuvassamme ja elämänmuodossamme on tapahtumassa perustavanlaatuisia muutoksia. Meidän käytännölliset pulmamme, joihin tähänastisten ajatustapojen vallitessa on päädytty, ovat niin valtavia, että ilmeisesti tarvitsemme entisen lisäksi olennaisesti uudenlaista ajattelua. Maailma on jokaiselle aikakaudelle uusi.

Kuusikymmenluvulla on viisikymmenluvun kulttuuriradikalismista tullut koko yhteiskuntaa koskeva asia. Kulttuuripoliittiset asennemuutokset heijastuivat 50-luvulla lähinnä vain asiaa harrastavien keskuuteen, kuluvalle vuosikymmenellä on yhteiskunta tiedostanut uuden yhteiskunnallisen radikalismien paineen; enää ei ole kysymys akateemisesta, rajatusta uudistusmielestä, arvojen ja asenteiden uudelleenarvioinnin vaatimus ulottuu koko yhteiskuntaan. 60-luvun radikalismi on sosiaalisen osallistumisen kautta ollut myös taipuvaisempi poliittiseen sitoutumiseen; vasemmiston sisäinen uudistuminen ja vasemmiston yhteistyö ovat suurelta osalta työväenpuolueisiin liittyneiden ja samaistuneiden intellektuellien ansiota.

Uudelleenarviointivaatimusten tiedostaminen on luonnollisesti herättänyt vastustuksen. Puoluejärjestelmämme ja yleensä poliittisen ajattelumme vanhoillisuudelle on kuvaavaa, että vasemmistopuolueisiin sitoutuneet radikaalit ovat saaneet osakseen ainakin yhtä jyrkkää ja dogmaattista arvostelua oman puolueväkensä kuin konservatiivisen oikeiston taholta. Melko vaivatta on hahmoteltavissa uusi rintamajako, joka ei suinkaan selkeästi kulje puoluepoliittisen oikeisto-vasemmisto kaavan mukaan, vaan jossa toisaalla seisoo nuori radikalismi ja toisaalla vanhoihin ajatuskaavoihin takertunut, puolueista riippumaton konservatismi. Kärjistäen voisi sanoa, että kunnan kommunistinen kansanedustaja on jäykälle oikeistolaiselle läheisempi kuin poliittisesti sitoutumatonkin kulttuuri-radikaali.

Näennäisesti uusi radikalismi on tällä hetkellä myötätuuessa. On oikein sanoa näennäisesti, koska radikalismien ulkonaiset tunnusmerkit ovat nyt muotiasia. Tämä ei tietenkään ole pahasta, mutta sen takia jää huomaamatta radikaalin kritiikin tehotomuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Kun huomio kohdistetaan vain ulkonaisiin ja toisarvoisiin ilmiöihin, tehdään kriittisistä ohjelmista ja mielipiteistä vain kuriositeetteja, joihin suhtaudutaan samalla tasolla kuin rautalankamusiikkiin tai pitkään tukkaan. Radikalismien omalaatuista asemaa meikäläisessä yhteiskunnassa kuvaa mielestäni osuvasti Pohjoinen (3/66) pääkirjoituksessaan:

"Kansalaisille turvatut tiet yhteiskunnan muuttamiseen tekevät yhteiskunnasta dynaamisen. Demokraattinen reagoititapa on keskustelun herättäminen ja tätä kautta vaikuttamalla epäkohtia korjaavan päätöksen aikaansaaminen. . . Meillä

on kuitenkin painavat syyt otaksua, että tämä malli toimii vain vajavaisesti tai se ei toimi lainkaan. Ne, jotka pyrkivät herättämään julkista keskustelua, saavat kerta toisensa jälkeen todeta saavansa aikaan korkeintaan keskustelun. . . . Keskustelu, jonka vaikutustiet on katkaistu, näivetty muuttuessaan itsetarkoitukseksi ja demokratian Potemkinin kulisseille tai sitten se pelastuu tämän yhteiskunnan ulkopuolelle ja muuttuu aggressiiviseksi. . . . Koska menetelmät, joilla kulttuurikeskustelun vaikutustiehyitä on vaurioitettu, ovat olleet väkivaltaisia, olisi kohteeksi joutuneiden vedettävä tarvittavat johtopäätökset ennenkuin umpio ehtii tappaa ajatukset. Pahaa on vastustettava pahalla. On kehitettävä ensimmäinen väkivaltaisia työmenetelmiä hyväksi käyttävä kulttuuripoliittinen ohjelma.”

Pohjoisen analyysi (Juhani Leino) osuu oikeaan. Radikaali kritiikki ja keskustelu, joka ei kaihda rakkaistakaan ajatustottumuksia, on koettu vaaralliseksi, väkivaltaiseksi, arvostelun kova sävy tunnettu henkilökohtaiseksi hyökkäykseksi vaikutusvaltaa käyttävien taholla. Demokratian luottamuspulaa osoittaa se, että vastatoimenpiteet ovat olleet, joskin muodollisesti laillisia, demokratian hengen vastaisia painostusmenetelmineen, sananvapauden rajoittamispyrkimyksineen jne. Salaman tapauksessa päädyttiin siihen, että vanhentunutta lakia käytettiin välikappaleena poliittisessa taistelussa. Luottamuspulaa osoittaa toisaalta myös ajatus väkivaltaisia työmenetelmiä käyttävästä kulttuuripoliittisesta ohjelmasta, siitä riippumatta, minkälainen sisältö väkivallan käsitteelle siinä annetaan.

Radikaalin älymystön yhteiskunnallinen osallistuminen on paradoksaalisesti johtanut heidät lähes yhteiskunnalliseen paitsioon. Tässä on ehkä hiven kärjistyistä, mutta mielestäni tilanteen kieroutuminen olisi tiedostettava. Hyvinvointiyhteiskunnaksi kehittyvän Suomen kritiikiton tyytyväisyys on huolestuttavaa. Näen kriittillisen keskustelun kaikissa muodoissaan hyväksyttävänä. Mutta kritiikistä ei ole hyötyä, ellei sen anneta vaikuttaa; ellei sitä tunnusteta, oivalleta, kelpuuteta tehtyjen ja suunniteltujen ratkaisujen mittapuuksi, mitattavaksi. Nyt on selvästi havaittavissa kommunikaation katkeaminen kritiikin keskuksista ulospäin, vaikutussuhdetta ei synny vaan radikaalit kommunikoivat keskenään. Esitetyn arvostelun leimaaminen ”repiväksi” on osoitus demokraattisen ajattelun epäkypsyydestä. Kaikki todellinen kritiikki on repivää. Olisi tajuttava, että repijät ja rakentajat ovat alansa spesialisteja; kehitys on sitä, ettei revityn tilalle rakenneta enää samanlaista.

Kun sitoutumaton radikalismi on toimintakyvytön, se pystyy vaikuttamaan vain sitoutumalla, puoluekoneiston kautta, joka tapa on tietenkin sinänsä oikea ja demokraattinen. Vakavia epäilyksiä voi kuitenkin esittää puoluejärjestelmämme demokraattisuudesta ja dynaamisuudesta. Puoluekeskustelu on dogmaattista, fraasirituaali, jonka päämääränä on propagandistisen vaikutuksen tekeminen äänestäjiin. Radikaaleinkaan tunnuksin ja ohjelmin esiintyvä puolue ei nähtävästi pysty tarjoamaan älymystön ominaislaadun edellyttämää luovaa vapautta. Puoluemieheksi muuttunut radikaali hiljenee, hänen tiensä muuttuu mutkittalevasta ja etsivästä suoraksi ja varmaksi. Puoluemiehestä tietää etukäteen mitä hän sanoo ja se on paha. Näin ei ehkä välttämättä aina tarvitse olla; näin on nyt, se on tosiasia.

Saattaa olla, että entinen kirjailija Christer Kihlman on oikeassa kirjoittaessaan radikalismikeskustelun viime keväänä avanneessa puheenvuorossaan, että radikalismi on ensi sijassa riippuva henkilökohtaisista ominaisuuksista. Radikalismi ei silloin ole vain kutakuinkin yhtenäinen tiettyihin uudistuksiin tähtäävä yhteiskunnallinen ohjelma vaan paremminkin elämäntapa, tapa elää yhteiskunnassa, jonka kokee ei staattisena tilana vaan jatkuvasti muuttuvana dynaamisena prosessina. Tämä kysymys on kuitenkin toisarvoinen sen rinnalla, että demokraattisen yhteiskunnan etu vaatii arvostelun ja keskustelun vapauden säilyttämistä. Yhteisön tulisi vaikeutensa ja vaikeutensa sijasta tukea ja kehittää itse-kritiikkiään. Kehitystä tukahduttavan rauhan rikkominen ja tuhoavien asenteiden paljastaminen on radikaalin kritiikin päätehtävä. Ellei radikalismien nykyistä eristämistä pystytä keskustelun kautta murtamaan, on varmasti odotettavissa vielä tähänastista kovempaa kieltä, räikeämpiä demonstraatioita, yhä ”repivämpää” arvostelua, väkivaltaista kulttuuripoliittikkaa.

MARXIN
HAASTE
KRISTINUSKOLLE

Matti Kukkaroinen

1. Marx uhkana ja haasteena

Jotkut teologit myöntävät nykyään, että marxismi on "vakava haaste kristinuskolle". Jokin aika sitten olisi vain tyydytty myöntämään, että se on "vakava uhka". Kommunistien asennoituminen on todellakin ollut uhkaavaa. Heidän mielestään kommunismi ei ole vain kristinuskon uhka vaan sen "noutaja", syrjäyttäjä. Kommunistit tuskin ovat vielä luopuneet tästä asenteesta, joskin he saattavat sallia, kuten Neuvostoliitossa, kirkon toimivan vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän eräänä tukipylväänä.

Mikä on muuttanut kristillisten teologien käsityksen "uhkasta" "haasteeksi"? Saattaa olla, että marxismi on lakannut olemasta uhka, joten teologeilla on vaaraa olla sitä kohtaan diplomaattisen kohteliaita. Tai ehkäpä teologit ovat vihdoin tulleet tuntoihinsa, oivaltaen, että vaikka marxismista ei olisikaan poliittista vaaraa, niin silti se merkitsee kristityille haastetta, joka heidän on otettava vastaan. Arvelen, että kumpaakin asennetta esiintyy teologien keskuudessa. Itse olen sitä mieltä, että marxismi todella on niin vakava haaste, että siitä ei diplomatialla selvitä.

Mitä tämä haaste sisältää ja mihin se velvoittaa? Yleisesti voimme sanoa, että Marx puhui tietyistä samoista asioista kuin teologit mutta toisenlaisella kielellä, kielellä, joka paljasti teologian tätä nykyä olevan pelkkää puhetta, oppiumia massoille. Muun muassa kirkko puhui pelastuksesta, mutta samalla siunasi yhteiskunnallisen olotilan, jossa kasvava osa kansaa huokasi toisen kansanosan ikeen alla. Näin Marx ainakin tulkitsi asian, kun taas kirkko näytti sulkevan silmänsä työväestön kurjuudelta. Mutta Marx ei tyytynyt puhumaan puhumaan työväestön alennustilasta, vaan hän osoitti sille ja samalla koko ihmiskunnalle pelastuksen tien.

Marxin tarkoituksena siis näyttää olleen osoittaa itse pelastuksen tie eikä haastetta kristinuskolle. Puhuessani kuitenkin itsepintaisesti Marxin haasteesta syylistyin tahalliseen Marxin revisiointiin. Tuodakseni esiin mikä hänessä on totuutta, toimin siis ehkä vastoin hänen tarkoitustaan.

2. Uusi Israel

Raamatun pelastussanomassa Israelin kansalla on se erikoinen asema, että se on Herran valittu kansa. Ymmärtääkseni Jeesus irroittautui tästä käsityksestä siten, että Herran valittuja eivät enää olleet kaikki tai pelkät juutalaiset, vaan ne jotka uskoivat pelastuvansa Jeesuksen kautta. Näistä Jeesukseen uskovista voisi käyttää nimitystä "Uusi Israel". Marxilla on oma pelastussanomansa, ja myös oma valittunsa: ei tosin Jumalan vaan Historian valittu "kansan", nimittäin proletariiluokka. Proletariaatti on uusi, ylikansallinen, ja sikäli universaalinen Israel. Marx ei varmaankaan olisi välittänyt nimittää proletariaattia "Uudeksi Israeliksi", mutta puhuessani Marxista haasteena tarkoitan että, juuri tämä nimitys olisi sopiva. Kristittyjen olisi ymmärrettävä pelastussanomansa siten, että marxilainen proletariaatti uskoo pelastuvansa, mutta ei usko tarvitsevansa tähän tapahtumaan Jeesuksen sen paremmin kuin Jumalankaan apua. Tämä käsitteellinen harppaus merkitsee mielestäni samaa kuin Marxin haasteen vastaanottaminen. Mutta se ei tee meitä marxilaisiksi, vaan uudenaikaisiksi kristityiksi. Marx antoi proletaareille tehtävän, joka on ilmeisen epäkristillinen. Asetamme senvuoksi rinnakkain tai vastakkain kaksi proletariaatin käsitettä: proletariaatti voi olla joko marxilainen tai kristillinen (tai jotain kolmatta lajia, millä kolmannella lajilla ei kuitenkaan näytä olevan edellisten veroista merkitystä). Marxilaisen proletariaatin pyrkimykset tunnemme, kristillisen työväestön tehtävää taas olemme parhaillaan hahmottelemassa. Tämä kaavailu merkitsee taistelun aloittamista työväestön sielusta. Haasteen vastaanottaminen näyttää merkitsevän välittömästi vastahaasteen esittämistä Marxin seuraajille.

Kristityn on tänä päivänä hyväksyttävä Marxin väite, että proletariaatilla on edessään jokin ratkaiseva historiallinen tehtävä. Mutta mikä on tämän tehtävän sisältö? Kristityn ei tule hyväksyä Marxin vastausta tähän kysymykseen, vaan hänen kristillinen velvollisuutensa on uudistaa tämä sisältö niiltä kohdin, joilta Marx osoittautuu epäkristilliseksi.

Marx määritteli proletariaatin palkkatyöväestöksi ja totesi työsuorituksen markkina-arvon osoittavan kunkin työläisen yhteiskunnallisen arvon silloisessa teollistuvassa yhteiskunnassa. Tässä kohdalla yhdyimme suurin piirtein Marxin tulkintaan.

Nyt herää kysymys, mikä voi tehdä proletariaatista valitun. Mitä ainutlaatuista voi olla siinä, että ihmisen on tehtävä työtä elääkseen? Marx näki tulevaisuuden kuuluvan tällaiselle ihmiselle. Kunkin eläimen on hankittava oma ravintonsa. Tällainen on Luonto. Ihminen on osa luontoa. Hänenkin kuuluu työllään hankkia toimeentulonsa, joskin inhimillisen työn tunnusomaisena piirteenä on sen kollektiivisuus.

Historiallinen ihminen on vieraantunut luonnosta ja samalla omasta lajiolomuksesta, mikä näkyy siinä, että kaikki eivät osallistu työhön, ja että ne jotka osallistuvat, elävät köyhyydessä ja nöyryydessä. Nykyisen proletariaatin historiallisena lähetystehtävänä, jonka kautta se pelastaa paitsi itsensä myös koko ihmiskunnan, on proletarisoida koko ihmiskunta ja ottaa yhteiskunnallinen valta työläisten käsiin. Näin Marx. Entä sopiiko tämä myös kristillisen proletariaatin tehtäväksi?

Etsiessämme työväestölle tehtävää, joka olisi sisällöltään kristillinen, meidän tulee muistuttaa mieliimme, mitä valittuna oleminen kristillisessä mielessä ei saa merkitä. Israel on Herran silmätikkuna, ei ansioittensa vuoksi vaan siksi että se on tehnyt syntiä, rikkonut Herran käskyjä vastaan. Voidaksemme puhua kristillisestä proletariaatista meidän on nähtävä työväestö joukkona, joka herää näkemään kärsimyksensä seuraamuksena omista rikkomuksistaan Jumalaansa vastaan. Tämä herääminenkin ei tosin vielä riitä tekemään proletariaatista valittua, ajateltaessa koko ihmiskunnan pelastumista, mikä on Jeesuksen sanoman sisältö. Vaikka Israel olikin langennut syntiin, niin pulmusia eivät olleet muuttakaan kansat. Mutta Israel tunsu syyllistyneensä joihinkin erikoisen suuriin rikkomuksiin. Tässä sen rikkomusten vakavuudessa tai sen synnintunnon syvyy-

dessä on samalla sen tunne valittuna olemisestaan. Siirryttäessä Vanhasta Uuteen Israeliin eli proletariaattiin edellytyksenämme on olettamus, että proletariaatissa pelkistyy jokin ainutlaatuinen rikkomus, mille sopinee nimeksi Perisynti. Proletariaatin mahdollinen keskeinen merkitys kristillisen pelastushistorian kannalta on proletariaatin kyvyissä ilmentää Perisyntiä ja samalla myös herätä uuteen sventyneeseen synnintuntoon.

Yritys herättää perisynti käsitteenä jälleen henkiin saattaa nostattaa hymyilyä joissakin, jopa sellaisissakin henkilöissä, jotka suhtautuvat tieteellisen juhlavasti Marxin (ja Hegelin) käsitteeseen vieraantuneisuus. Nämä kaksi käsitettä, vieraantuneisuus ja lankeemus (eli synti) ovat kuitenkin sukulaiskäsitteitä. Marx yritti korvata synti-käsitteen omalla vastineellaan. Luonnehdittaessa proletariaatin tilaa ehdotan paluuta synti-käsitteeseen.

3. *Vieraantunut proletariaatti*

Ei kannata kiistellä pelkistä sanoista. Ehdottaessamme paluuta synti-käsitteeseen meidän on osoitettava, mitä tällä sananvaihdoilla on voitettavissa. Tarkastelkaamme tässä mielessä ensin tulkintaa jonka Marx antoi vieraantumisen käsitteelleen.

Koko historiallinen ihmiskunta on vieraantunut mutta harva ihminen herännyt omakohtaiseen tietoisuuteen tästä olotilasta. Tämän tietoisuuden heräämiseen liittyy välittömästi kapina siihenastista olotilaa vastaan. Kenessä tällaista heräämistä ei ole tapahtunut, hän tietämättömyydessään joko alistuu osaansa tai hänen kapinansa on summittaista ja sellaisena tuloksetonta. Vieraantumisen tiedostaneen kapina taas ei ole mikään primitiivireaktio. Se ei parhaimmillaan olekaan kapina vaan vallankumous, jota seuraa yhteiskuntajärjestelmän radikaali muutos. Vallankumous ei satu missä ja milloin tahansa ja kenen tahansa aloitteesta. Sen edellytykset ovat enemmän objektiiviset kuin subjektiiviset. – Nykyaikaisen kapitalistisen suurteollisuuden kasvu luo ainutlaatuiset edellytykset yhteiskunnalliselle vallankumoukselle. Suurteollisuus näet luo proletariaatin. Proletariaatissa ihmisen historiallinen vieraantuminen pelkistyy, esittäytyy alastomana. Tämän seikan tiedostaminen, mitä kristittyjen keskuudessa vastaa syventynyt synnintunto, määrittelee samalla uuden marxilaisen lähetyskäskyn: Menkää ja tehkää kaikki kansat minun proletaareikseni! Proletariaatin on yhdistettävä poliittinen voimansa luokkavihollisensa kukistamiseksi ja oman diktaatturinsa perustamiseksi. Valtaan päästyään näiden uusien diktaattorien on korvattava tähänastinen pääoman yksityisomistus valtiollisella omistuksella.

Tämä lähetyskäsky tuntuu melkein joka suhteessa kristitylle sopimattomalta ja muutenkin epäilyttävältä. Proletaarien valtaanpääsy on varmaankin vaikeuksien takana, semminkin kun on kysymys yksinvallassa. Porvarit tekevät tietysti kaikkensa pitääkseen proletariaatin alallaan, koska proletaarit vaativat itselleen yksinvaltaa. Merkitsehän porvarien häviäminen heille ei vain pääoman vaan kenties myös oman pään menetystä. Porvarit saattaisivat suostua myönnytyksiin, jolleivät työläiset olisi niin sovittelamattomia ja sitäpaitsi kostonhaluisia. Työläiset osittain luovat asenteellaan omat poliittiset vaikeutensa ja sikäli turhaan syyttävät niistä vastustajiaan. Mutta toisaalta voi myös väittää, että porvarien kovakorvaisuus on istuttanut työläisiin sovittelamattomuuden.

Työväestön jyrkkyys voidaan tulkita kahdella tavalla: joko se todella tähtää vallankumoukseen tai se saattaa olla vain yritystä säikäyttää porvarit hereille, suostuvaisiksi myönnytyksiin. Lännen porvarit ovat valinneet mieluummin jälkimmäisen vaihtoehdon, minkä tuloksena lännen työläiset ovat päässeet elintason ja parlamentaarisen vallan makuun, mutta samalla unohtaneet lähetyskäskynsä.

Näistä Marxin lähetyskäskyn vetistäneistä työläisistä sanotaan helposti, että he ovat "porvarisoituneet". Täsmällisempää olisi sanoa, että heistä on tullut "poroproletaareja" (Spiessproletarier). Kristillisiksi itseänsä nimittävät työläiset voidaan yleensä lukea tähän joukkoon. Kenties he näkevät yhteiskunnallisessa linnanrauhassa Jeesuksen rakkauden käskyn toteutuneen. Tämän näkemykseen valheellisuudesta Marxin lähetyskäsky juuri on välttämättömänä muistutuksena. Linnan rauha ei vielä ole oikeaa rauhaa.

Vaikka teemmekin tämän myönnytyksen Marxille, emme silti hyväksy hänen lähetyskäskyään, sillä luokkataistelu ei mielestämme ole inhimillisen ristiriidan syvällisin ilmaisu, eikä luokkariidan kärjistäminen ole tie pysyvään rauhaan ja veljeyteen.

Miksi porvareissa olisi nähtävä työläisten perivihollinen? Miksi porvarit on kukistettava ja uusi diktatuuri pystytettävä ennenkuin työväestö voi toteuttaa oman ohjelmansa? Onko yksityispääoman korvaaminen valtiollisella pääomalla se mullistava ja vapauttava tapahtuma, minkä kommunistit siinä näkevät?

On paradoksaalista, että Marx, pääoman kriitikko, yliarvioi pääoman ja sen johdosta myös porvarin merkityksen. Ellei näin olisi, hän olisi antanut pääteokselleen jonkin toisen nimen ja työväestölle jonkin toisen tehtävän. En korostaisi tätä seikkaa, ellei pääoman ja porvarin yliarvostukseen liittyisi samalla proletaarin - aliarvostumista. Käskiessään työläisiä ottamaan pääoman haltuunsa Marx kunnan porvarin tavoin osoittaa arvostavansa pääoman hyvin korkealle. Pääoman kasvu on hänelle kaiken sivistyksen perusta. Tässä suhteessa hänellä on tänä päivänä paljon, joskin vulgäärejä, kannattajia - onhan "kasvuhakuisuus" tänään myös porvarillinen iskusana.

Marx toteaa, että työläisellä on toistaiseksi vain tavarain arvo mutta ei ihmisarvoa. Mutta tästä havainnosta hän tekee sen väärän johtopäätöksen, että työläinen ei voi saavuttaakaan ihmisarvoa, ennenkuin hänestäkin on tullut (kollektiivinen) pääoman omistaja. Porvari on kukistettava jotta työläinen saavuttaisi sekä pääoman että ihmisarvon. Lieneekö Marx tullut ajatelleeksi, että tällöin työläisen ihmisarvo yhä mitataan rahassa eli tavarassa. Palkkatyöläinen on juuri tuo rahassa mitattava olio puhtaimmillaan, ja Marxin lähetyskäskyllä on taipumus universalisoida tuo olio tai ilmiö, vaan ei lakkauttaa sitä.

Marxin lähetyskäskyn noudattajaa voi syyttää ressentimentistä: hän haluaa kukistaa porvarin, koska tämä rikkaudessaan näyttää ihmisenä arvokkaammalta kuin hän ja sellaiselta kuin hän itse haluaisi olla. Myönnettäköön, että Marx ei kommunismillaan tarkoittanut tällaisten mammonan palvojien vaan rahan vallasta vapautuneiden yhteiskuntaa. Mutta hänen oma lähetyskäskynsä ei vielä ole sanoutunut irti mammonan palvonnasta. Marxin sanankäytön mukaan hänen lähetyskäskyään noudattava eli sosialismia toteuttava ihminen on jo vapautunut vieraantumisestaan. Mutta kristilliseltä kannalta katsottuna hän on yhä langennut olio, ja mikä pahempaa, tuskin edes herännyt tietoisuuteen tästä asiantilasta. Heräämisen eräänä tuntomerkinä on, että hän näkee päävastustajanaan jonkin muun kuin porvarin ja menettää uskonsa sosialismiin mutta ei välttämättä kommunismiin.

Tarkastelemme seuraavassa, kuinka Marxin lähetyskäskyä on muunnettava, jotta se soveltuisi kristityille.

4. *Langennut proletaari*

Olemme halunneet muuntaa Marxin lähetyskäskyä sillä perusteella, että hänen proletaarinsa tuomitsee porvarissa ominaisuuden, jonka haluaisi itsellään olevan, nimittäin pääoman omistuksen. Luokkavihan absolutisointi ei tunnu loppuun saakka mielekkäältä, joskaan linnanrauha ei ole sen parempi ratkaisu.

Porvarit (eli kapitalistit) eivät keskenään kuitenkaan muodosta mitään harmonista ystäväpiiriä, vaan heidän keskuudessaan vallitsee ankara taloudellinen kilpailu, jossa vastustaja yritetään voittaa joko virallisten pelisääntöjen puitteisissa tai niistä poiketen aina sen mukaan, missä aita kulloinkin on matalin. Keskinäisestä kilpailustaan huolimatta porvarit ymmärtävät olla jotensakin yksimielisiä, kun on kyse yhteisen luokkaedun vaalimisesta, eritoten työläisiä vastaan. Mutta porvariensa keskinäisellä kilpailulla on eräs heille itselleen kohtalokas ominaisuus: se supistaa jatkuvasti heidän lukumääräänsä, suistaen hävinneet proletariaattiin, jonka suuruus puolestaan jatkuvasti kasvaa. Tähän tapaan Marx maalaili kapitalistisen maiseman.

Nyt haluamme tarkastella, emme niinkuin Marx porvariston sisäisiä tai porvariensa ja proletariensa välisiä suhteita, vaan proletariaatin sisäisiä suhteita. Vallitseeko palkkatyöläisten kesken solidaarisuus? Marx kehoitti heitä liittymään yhteen kumouksellisissa aikeissa. Ovatko he liittyneet? Ei oikein siltä näytä.

Jo alusta alkaen työväestön keskuudessa syntyi erimielisyyttä vallankumouksen luonteesta. Anarkistit toivoivat pikaista vallankumousta mutta halusivat samantien lakkauttaa valtiolaitoksen. Toisena äärimmäisyytenä olivat ne, jotka halusivat säilyttää valtion parlamentaarisenä: heistä vallankumous tuntui tarpeettomalta. Marx edusti keskisuuntaa. Hän halusi purkaa vanhan valtiorakennuksen, mutta tahtoi siinä asuttavan, kunnes kaikki uuden rakennuksen elementit olisi saatu tuoduksi paikalle. Työväestön valtaosa muodostui kuitenkin nukkuvien puolueesta, jolla valtion ja vallankumoukseen nähden ei juuri ollut kantaa ja jota lähinnä kiinnosti palkanlisäys. Työväestön sisäinen ideologinen taistelu sieluista osoittautui jokseenkin yhtä katkeraksi kuin sen taistelu oletettua luokkaviihollista vastaan. Nukkuvien houkuttelemiseksi kunkin kiistelevän ryhmän täytyi antaa palkkataistelulle ohjelmassaan hyvin keskeinen sija. Tässä mielessä työväestö saavutti, osana sisäistä riitaa, jokseenkin yhtenäisen asenteen porvareita vastaan. "Lisää leipää ja sirkushuveja!" kaikui nyt kaikilta tahoilta. Tämä huuto kantoi vähitellen hedelmää, työväestö vaurastui ja työläisenkin tunnustettiin kansalaiseksi.

Älkäämme kuitenkaan luulko Marxin lähetyskäsken täten toteutuneen. Sillä Marxin käsky rakentui ajatukselle työväestön progressiivisesta kurjistamisesta. Nyt työväestö kuitenkin vaurastui, mikä merkitsi hallaa vallankumouksen päätökselle. Jos Marx olisi tämän aavistanut, hän olisi varmaankin muotoillut ohjelmansa toisin. Hän olisi revidoinut itseään, etsinyt proletariaatin vallankumoukselle uuden muodon tai vastineen. Nyt sensijaan tapahtui, että vaurastuva teollisuusväestö eliminoi yhtälöstään vallankumouksen, ja ammattimaiset vallankumouksmiehet eliminoivat proletariaatin, antaen kumoukselleen vähitellen yhä talonpoikaisemman sisällön. Ei ollut siis kenestäkään graalinvartijaksi.

Me seuraamme vaurastuvan palkkatyöväestön vaiheita Olettakaamme, että se on jättänyt unholaan kumoukselliset ja diktatoriset haaveet. Yksi suuri riidan aihe, tässä tapauksessa Marxin provosoima, on nyt poissa. Työväestö rajoittuu nyt taistelemaan itselleen parempia ehtoja parlamentaarisen demokratian puitteissa. Meitä kiinnostaa tietää, millaisen sisäisen sovun merkeissä vaurastuva työväestö toimii. Onhan mielessämme yhä Marxin käsky olla yksimielisiä. Tar kastelkaamme työväestöä tällä kerralla ei tuottajina vaan kuluttajina.

Törmäämme ilmiöön, jota kutsun veblenismiksi tai kerskakulutukseksi. Veblen vaikutti Amerikassa ja kuoli 1929. Hän totesi, että niinkuin muutamissa muinaisten barbaarien ryöstökulttuureissa, niin myös nykyisessä kapitalistisessa (ryöstö-) kulttuurissa ihmisen kulutus on hänen yhteiskunnallisen statuksensa sanelema. Kiitämme Vebleniä siitä, että hän osoitti kulutuksen olevan statuksen kanssa tekemisissä, mutta sanoudumme irti hänen perusteluistaan.

Veblenin pääteos on nimeltään "Joutilaan luokan teoria" (The Theory of the Leisure Class). Hän katsoi kulttuurin edellyttävän joutilasta yläluokkaa. Kerskakulutus kuuluu tämän kulttuurikantajaluokan harrasteisiin. Alemmat luokat pyrkivät kulutuksessaan emuloimaan rikkaampia eli sivistymään.

Tarkasteltaessa vaurasta teollisuusyhteiskuntaa huomaamme, että tilanne ei ratkaisevassa kohdassaan ole veblenistinen. Kulutus ei ole annettun statuksen sanelemaa, vaan (korkeamman) statuksen tavoittelun sanelemaa. Tämä ero on yhteiskunnallisen tasapainon kannalta ratkaiseva. Veblenin suutari pysyi lestissään, nykyinen sorvaaja tähtää huipulle tai ainakin korkeammalle kuin missä hän nyt on. Nykyihminen ei tahdo tunnustaa yhteiskunnallisen pyramiidin eri statustasoja karsinoiksi, vaan pitää niitä tikapuun askelmina.

Erimielisyytemme Veblenin kanssa ei pääty tähän. Veblen piti kerskakulutusta joutilaan yläluokan ohjailmana puuhana, me päinvastoin pidämme nykyistä kiipeilevää kulutusta työteliään (ala)luokan puuhana. Haluaisimme siis muuntaa Veblenin kirjan otsikkoa ja puhua Työteliään Luokan Teoriasta. Saattaa yhä olla totta, että kulttuuri edellyttää joutilaisuutta, mutta siinä tapauksessa proleariaatti edustaa kulttuurin antiteesiä, se on anti-kulttuurin kantaja. Tämä väite loukkaa ja säikäyttää erinäisiä piirejä, jotka katsovat menneisyyteen sensijaan että etsisivät huomispäivän synteisiä. Proletariaatti on synteisiin johtava silta. Olemme nyt tuon sillan keskivaiheilla, jolloin työväestö luo uuden kriittisen katseen kupeillensa. Vieraantumisen alta paljastuu silloin vielä toinen iho-kerros: lankeemus.

Veblen näki kerskakulutuksessa konservatiivisen elementin, me taas näemme proletaarisen kerskakulutuksen vallankumouksellisena prosessina, tosin pikemminkin nietzschemäisenä kuin marxilaisena. Kerskakulutuksella on arvoja eli jumalia kaatava ja nihilismiiä tynnyttävä vaikutus. Lopulta se jopa kaataa itsensäkin. Kerskakulutuksen näkeminen lankeemuksena ei ole antautumista tälle nihilismille vaan sen voittamista.

Muistutettakoon mieliin, kenen käyttäytymisestä tässä lähinnä on puhe. Tarkastelemme sitä samaa palkkatyöväestöä, jolle Marx antoi käskyn olla yksimielisiä ja kukistaa porvarit. Näin surkeasti sen yksimielisyyden on kuitenkin käynyt. Yhä parempia elinehtoja itselleen vaativa työläinen huomaa kilpailevansa elintasosta toisten työläisten ja kaikkien muidenkin kanssa. Vallitsee kaikkien kilpailu kaikkia vastaan. Marx tarkasteli vain firmojen välistä ja sisäistä taistelua siitä, kuka saa omistaakseen mitä. Mutta tällainen taloudellinen kilpailu on vielä kuin idyllistä operettisotaa, josta puuttuu lentoase ja jossa kotiseutu saa elää rauhassa, verrattuna nykyiseen totalisoituneeseen kilpailuyhteiskuntaan. Kilpailu on levinnyt tuottajien keskuudesta kuluttajien keskuuteen, niinkuin sotatieteessäkin psykologinen sodankäynti on kumonnut kiinteän rintaman hegemonian. Sotatiede kelpasi opettajaksi kansantaloustieteelle, joka yhä käy viimevuosisataista operettisotaansa – jossa kuluttajat eivät vielä ole toistensa veblenistisiä kilpailijoita.

Viime vuosisadalla idyllinen näkemys työmiehestä kuluttajana oli vielä luovallinen todistusaineiston puuttuessa. Sillä silloin työväestö oli niin köyhää, että sen tulot hupenivat tarkoin leipään. Ei jäänyt jäljelle vapaata ostovoimaa, jonka turvin olisi saattanut kerskakuluttajana "toteuttaa itseään". Kapitalistejakin vaivasi silloin vielä puritaaninen askeettisuus, keräilyvimma, joten koko viime vuosisata ei päässyt kunnolla näkemään itseään toteuttavaa massakuluttajaa. Meidän vuosisatamme on saanut tämän näyn kokea.

Marx luonnehtii oman aikansa taloudellisen kilpailun sisäistä logiikkaa seuraavasti:

"Kapitalistisen tuotannon todellinen este on itse kapitaali."

Me voisimme vastaavasti sanoa oman aikamme taloudellisesta hyvinvoinnista:

"Proletarisoituneen hyvinvoinnin todellinen este on itse (proletaarinen) kulutus(-tapa)."

Kilpaileva kulutustapamme itse synnyttää yhä uusia tyydyttämättömiä tarpeita, joten tuomitsemme itsemme alityydytyksen emmekä hyvinvoinnin olotilaan. Itse hyvinvointi on aina tulevaisuudessa, ja kilpaileva kulutustapamme huolehtii sitä, että se pysyy siellä. Proletaarinen hyvinvointi on siis illusio. Se että emme tätä seikkaa julkisesti tunnusta, on puolestaan eräs kollektiivisesti ylläpitämistämme vaiheista. Meitä pelottaa, mitä seuraisi, jos tunnustaisimme viralli-

sen ideologian valheeksi. Siksi yritämme uskotella, että kasvuhakuisuutemme on matkalla kohti valoa.

Läntinen revisionismimme, joka on korvannut sosialismin sosiaalipolitiisilla, ei näytä tarjoavan mitään ulospääsytietä proletaarisesta umpikujastamme. Marx ei myöskään pysty meitä tässä neuvomaan. Etsimme ratkaisua syventyneestä kristillisestä synnintunnona.

5. *Konsumistinen manifesti*

Kaksi mottoa: Proletarier . . . , vereint euch!
Proletarier . . . , verneint euch!

Marx halusi työläisten liittyvän yhteen, jotta he voisivat langettaa tuomion kapitalisteille. Me taas haluamme työläisten langettavan tuomion itselleen, jotta he voisivat liittyä yhteen – kapitalistien kanssa. Tällä emme suinkaan tarkoita, että kapitalistit olisivat kaiken aikaa olleet pulmusia, vaan että heidän tehtävänä on toinen, ei niin keskeinen kuin proletaarien.

Luonnontieteilijät ovat jo muutaman vuosisadan ajan todistelleet, että ihminen ei ole maailman napa. Marx tavallaan kiisti tämän väitteen, osoittamalla että proletaari on maailmansa napa. Me vuorostamme haluamme muuntaa Marxin väitettä seuraavasti: proletaari on maailman ei positiivinen, mutta kylläkin sen negatiivinen napa. Proletaari on "tämän maailman", tämän tuomitun, langenneen maailman keskus tai pelkistymä. Langettamalla itselleen tuomion eli kieltämällä itsensä proletariaatti tuomitsee "tämän maailman" ja siten rakentaa sillan tuonpuoleiseen. Tuonpuoleinen on varattu kaikille, mutta kukaan ei saavu sinne proletaarina, vaan kiellettyään itsensä proletaarina. Proletaarisuus on siis jotain, mikä pelkistyy palkkatyöläisessä, mutta piilevänä mahdollisuutena esiintyy myös ei-palkkatyöläisissä.

Viime vuosina marxilainen leiri on joutunut odottamattoman hajaantumistendenssin kouriin. Moskova on saanut itselleen vakavan kilpailijan Pekingistä. Pekingin väitteistä voidaan mainita kaksi. Ensinnä se kiistää sosialismin (positiivisen) välttämättömyyden, haluten harpata suoraan kommunismiin. Tätä pyrkimystä kristityn on pidettävä oireellisena ja varteenotettavana.

Toiseksi kiinalaiset kiistävät länsimaisen, vauraan proletariaatin keskeisen merkityksen lähitulevaisuuden maailmantilanteessa, asettaen sen tilalle talonpoikaiston, tai maailman köyhälistökansat. Sinänsä tämä ratkaisuyritys on ymmärrettävä haasteeksi lännelle sekä muistutukseksi siitä, että ote on todellakin luistamassa pois proletaarien käsistä. Mutta tavallaan kiinalaiset antavat sittenkin proletaareille keskeisen sijan, nimittäin tuomitessaan heidät. Proletaarit saavat negatiivisen roolin. Päältä katsoen näyttää siltä, että kiinalaiset ovat perustalla, jota edellä olemme luonnehtineet kristilliseksi. Tuomitsimmehan mekin juuri proletariaatin. Mutta tuomion sisältö ja vaikutus on erilainen riippuen siitä, kuka tuomitsee. Proletariaatin tuomitseminen ei kuulu kiinalaisille, vaan (kristillisille) proletaareille itselleen.

Mistä kristittyjen siis on lähdettävä liikkeelle pannakseen tuomionsa täytäntöön?

Virallisesti palkansaaja on palkkansa suvereeni herra. Ainakaan kenelläkään muulla ei ole vahvempaa oikeutta tähän tuloon kuin hänellä. Oikeuslaitoksemme yrittää turvata tämän asiantilan (tosin se tekee työnsä melko leväperäisesti, koska se sallii valtion "riistää" tuloistamme kolmanneksen itselleen; ja koska se sallii myös mainosmiesten käydä psykologista sotaansa narratakseen itselleen loput tuloistamme. Mutta tämä kaikki tapahtuu palkansaajien puolittaisella suostumuksella.) Mikäli palkansaajan suvereenisuus tulonsa käyttöön mitään merkitsee, sen täytyy sisältää myös mahdollisuus, että palkansaaja tulee seuraavaan oivalukseen:

Tähänastinen tapani toteuttaa kuluttajan suvereenisuuttani merkitsee tosiasia, että olen omien tarpeitteni vanki, enkä lainkaan

suvereeni, niinkuin virallinen käsitys uskottelee. Asia ei korjaannu sillä, että luovutan tulojeni käytön ratkaisuvallan esimerkiksi sosiaalipolitiikoille, koska ensinnäkin he ovat samanlaisia proletaareja kuin minä itse, ja sitäpaitsi he hoitelevat vain sairauteni oireita, mutta eivät pysty parantamaan sairauttani tai lopettamaan vankeuttani. Kaiken lähtökohtana täytyy olla, että minussa itsessäni syntyy halu vapautua omista orjallisista tarpeistani. Tämä halu ohjatkoon ostovoimani uusille urille.

Kuluttajan orjuus näkyy kerskakulutuksessa. Vapaudenkaipuu tulee siis ilmetä ostovoiman suuntaamisena kerskakulutusta vastaan. Mutta tässä on olemassa vaara, että kerskan vastustaminen latistuu pelkäksi vasta-kerskaksi (voimme käyttää englantilaista sanaa counter-snobbery). Syyllistyisimme tällöin oireiden hoitoon, sosiaalipolitiikkojen tavoin. Alkuperäisellä kerskalla täytyy olla juurensa. Niihin täytyy käydä käsiksi. Kuluttaja ei vielä ilmaise proletaarin koko persoonaa, onhan hän myös, ja eritoten, tuottaja, työllä palkkansa hankkiva. Teollisuusyhteiskunnan modernisuus on juuri sen yrityksessä toteuttaa palkkatyön periaatetta eli proletarisoida ihminen. Mitä kaikkea tämä periaate johdonmukaisesti toteutettuna sisältää? Se sisältää seuraavaa:

- 1) Mitä enemmän teet työtä, sitä enemmän ostovoimaa saat käyttöösi.
- 2) Elle tee "tarpeeksi" työtä, ei sinun syömäänkään pidä.
- 3) Haluan tehdä työtä vain, mikäli minulle maksetaan "tarpeeksi".

Kuten nyt oivallamme, juuri tämän periaatteen (2) uhreja sosiaalipolitiikka pyrkii hoivaillemaan kuin Punainen Risti konsanaan. Mutta se ei voi käydä itse periaatteen kimppuun, koska se saa rahansa tältä samalta isännältä.

Väitän, että kerskakulutus on suoritusperiaatteen seurannaisilmiö. Siksi proletaarin on, lakkauttaakseen kerskakulutuksen, kumottava suoritusperiaate. Tätä hän ei voi tehdä ennenkuin hänen työnsä motiivit kokevat uudestisyntymisen. Hänen ei enää sovi sanoa: jollen saa "tarpeeksi" palkkaa tietyn statuksen ylläpitämiseksi, en suostu tekemään työtä muuta kuin nälän uhalla. Sen sijaan hänen on sanottava itselleen: haluan tehdä (palkka-)työtä, jotta voisin, yhteistuumin toisten samoin ajattelevien proletaarien kanssa, suunnata ostovoiman siten, että kenenkään ei vastedes tarvitsisi tehdä työtä nälän uhalla.

Nälän uhasta vapautunut työläinen on samalla myös vapaa kerskakulutuksesta, sillä hän on lakkauttanut palkkatyön periaatteen, jonka seurauksena raha oli ihmisarvon mitta.

Kutsun edellä kuvatussa hengessä muotoutuvaa kristillisten proletaarien yhteisöä Konsumiksi. Se ei ole mikään itsetarkoitus, vaan eräänlainen alkiosolu ja sellaisenakin hypoteettinen muodostelma. Lähitavoitteena on voittaa kapitalistit myöntyväsiksi konsumille. Tähän saakka kapitalistit ovat pyrkineet säilyttämään etäisyyden työläisiin, mutta tähän heillä on ollut syynsä, koska työläiset ovat havitelleet pääomankin omistusta itselleen. Tämä on ihmisen pelastumisen nimessä nurinkurinen pyrkimys. Kumoamalla keskuudestaan suoritusperiaatteen hegemonian ja kerskakulutuksen työläiset syrjäyttävät samalla rahan hegemonian ihmisarvon mittana. Luonnollisesti tämä merkitsee myös pääoman hegemonian katoamista, mikä taas luo edellytykset kapitalistin uudelleensyntymiselle. Konsumin tehtävänä on uudistaa firma sekä ulkoa että sisältä käsin.

Olemme puhuneet perisyntistä, tuomiosta ja pelastuksesta. Mikä on Marxin haaste kristityille? Se, että hän esitteli tuomion täytäntöönpanijaksi proletariaatin. Mikä on kristittyjen vastaus tähän haasteeseen? Se, että proletaarin tulee langettaa tämä tuomio itselleen. Millaisena ihminen on langennut? Luonnonmukaisena, juuri sellaisena, jolle Feuerbach ja etenkin Marx halusivat pystyttää monumentin. Heräämme huomaamaan, että tämä "luonnollinen ihminen" käy pirulliseksi, mielettömäksi, itselleenkin käsittämättömäksi. Mistä tiedämme, että hänellä kuitenkin on pelastumisen mahdollisuus? Uskomme ja toivomme. Uskoo avaa silmämme näkemään lankeemuksemme syvyyden ja viitoittaa tien eteenpäin.

SUUNNITELMA-
TALouden
TALOUDELLISET
ONGELMAT

Antti Prusi

Valtionjohtoisen suunnitelmatalouden kannattajat selittävät, ettei yritystoiminnan kannattavuudella ole merkitystä yhteiskunnassa. Valtion harjoittama taloudellisesti tappiollinenkin yritystoiminta on hyväksyttävissä sillä perusteella, että se antaa kansalaisille työtilaisuuksia ja luo ympärilleen palvelulinkeinoja. On otettava huomioon taloudellisessa mielessä kannattamattoman valtion omistaman yrityksen myönteiset sivuvaikutukset, jolloin kannattamaton muuttuikin kokonaisuuden etua ajatellen kannattavaksi.

Tähän on vastattava, että niin kauan kuin on jostakin harvasta valtion omistamasta yrityksestä kysymys, ei ole kokonaisuuden edun kannalta mainittavaa haittaa, vaikka sen tappiot joudutaan korvaamaan julkisista varoista – siis verotusta vastaavasti lisäämällä. Mutta ajatelkaamme valtiota, joka omistaa tuotantolaitokset tai enemmän osan niistä. Silloin kannattavuuskysymys tulee koko painavuudellaan esille.

Valtionjohtoisen suunnitelmatalouden maat ovat näihin asti väheksyneet kannattavuuteen ja liikevoittoon pyrkimistä. Tämä on johtanut vaikeisiin taloudellisiin epäkohtiin. Koska ei ole ollut mitään yhteistä mittaa, jolla saman alan eri yrityksiä olisi voitu vertailla – tai eri alojen yrityksiä vertailla keskenään – ovat tuotannon määrät, esim. painon tai kappaleluvun mukaan, muodostuneet kannattavuuden ja liikevoiton korvikkeiksi. Laatu ja kysyntä on jäänyt tämän vuoksi toissijaiseksi Yritys, jonka tehtävänä oli toimittaa markkinoille kattokruunuja, teki niistä niin painavia, etteivät ne pysyneet katossa. Tämä johtui siitä luonnollisesta syystä, että yrityksen tuotannon arvo mitattiin tonneissa eikä liikevoiton mukaan. Tällaisissa oloissa kaupan varastoihin kertyy tonnimäärin ja sadointuhansin tavaraa, joka ei kelpaa kenellekään.

Toisena epäkohtana on, että kannattamattomien likeyritysten tappiot on tavalla tai toisella täytettävä. Tavallisin tapa on korottaa hintataso niin korkeaksi, että yrityksen on pakko kannattaa. Kun on valtion monopoliyrityksistä kysymys, tällainen menettely on täysin mahdollinen. Tehtaan johtajilla on aina keinonsa todistaa hintojen nostaminen välttämättömäksi. Tästä on oman säännötelytaloutemme ajalta myös runsaasti esimerkkejä. Toinen tapa on korottaa liikevaihtoveroa tai yritysten ja yksityisten kansalaisten veroa ja käyttää näin kerty-

neet varat huonosti kannattavien yritysten tukemiseen. Erään tiedon mukaan viidennes Neuvostoliiton tehtaista toimii subventioiduin tappiopin. Kuinka kalliiksi tämä muodostuu tavalliselle kansalaiselle, on vaikea arvioida.

Myös tulleilla voidaan järjestää jonkin maan sisäinen tuotantoelämä kannattavaksi. Tällainenkin järjestely, vaikka se tapahtuisi työllisyyden ylläpitämiseen nimissä, koituu kuluttajaväestön kannalta kalliiksi. Hintojen nousulle ei silloin ole riittäviä jarruja. Tuotannon rajoittuminen vain kotimaanmarkkinoille rajoittaa määrää ja laatua, mikä vaikuttaa hintatasoa kohottavasti ja laatua heikentävästi.

Kannattavuuden huomiotta jättäminen onkin osoittautunut virhepäätelmäksi. Valtionjohtoisen suunnittelumatalouden maat ovat viimeksi ryhtyneet siirtymään tässä suhteessa samoille linjoille markkinatalouden kanssa. Pisimmälle tätä tietä on kulkenut Jugoslavia, jonka suorittamista uudistuksista on viime aikoina paljon kirjoitettu.

Neuvostoliiton Taloustieteellisen tutkimuslaitoksen hinnanmuodostusosaston johtaja Rem Belousov kirjoittaa mm.: "Varsin tärkeänä sosialististen maiden tuotantolaitosten taloudellisen kannattavuuden perusteena on, että markkinointuaan tuotteensa suunnitelmaan sisältyvillä kiinteillä hinnoilla tuotantolaitoksen tulee saada kompensatio kuluistaan ynnä tietty voitto. Siksi aktiivista osaa talouselämässämme ei esitä ainoastaan hintataso, vaan myös suunniteltu kannattavuus, ts. voiton ja kustannusten suhde. . . on täysin loogista pitää voittoa tärkeänä mittapuuna erillisten tuotantolaitosten toiminnan yhteiskunnallisessa arvioinnissa." (Talouselämä 26. 2. 1965, ss. 176-177.)

Ilman kannattavuuden ja voiton käsitteitä mikään taloudellinen toiminta ei voi menestyä ja kerätä pääomia tuotanto- ja palveluelinkeinojen kehittämiseksi. Tämä koskee yhtä hyvin valtionjohtoista suunnitelmataloutta kuin vapaata markkinatalouttakin.

Monopolisoituminen

Valtionjohtoinen suunnitelmatalous pyrkii joko omistamaan tai ainakin valvomaan tuotantoelämää. Täydellisimmässä muodossaan se omistaa teollisuuslaitokset, kauppa- ja pankit, vakuutuslaitokset, jopa maankin. Tämä monopolisoituminen antaa valtiolle tai oikeastaan sen johtajain ryhmälle mahdollisuudet hoitaa koko talouselämää ikään kuin yhtenä yrityksenä. Kilpailu eri yksiköiden kesken häviää, jolloin johtavissa asemassa olevien ei enää tarvitse välittää kustannusten noususta. Nehän voidaan kompensoida vastaavilla hinnankorotuksilla, tulleilla ym. Monopoliasemissa olevissa yrityksissä henkilökunnan määrä osoittaa taipumusta kasvuun. Työllisyyden kannalta tällä on merkitystä, mutta työn tehokkuus kärsii ja tuottavuus vähenee yritysten ja koko kansantalouden piirissä.

Byrokratisoituminen

Monopolisoitumisen pahimpana seurauksena on tuotantolaitosten byrokratisoituminen. Paperisota muodostuu helposti itsetarkoitukseksi. Kukaan ei halua vastata mistään, vaan työntää asiat toiselle, joka siirtää niitä edelleen kolmannelle jne. Kauniiden tilastotietojen laatiminen muodostuu tärkeämmäksi kuin itse tuottaminen. Jokainen uusi aloite ja keksintö on vaarallinen, koska se saattaa mullistaa yrityksen aikaisemman hyvän järjestyksen - kaikki pitäisi suunnitella uudestaan. Tästä antaa kuvan V. Dudintsevin kirja "Ei ainoastaan leivästä", joka kuvaa yksityisen keksijän toivotonta taistelua virkavaltaisuutta vastaan. Monopolisoituminen yhdessä byrokratisoitumisen kanssa lamaannuttaa yhteiskunnassa aloitteellisuuden ja yritteliäisyyden. Kun on vain yksi työnantaja, val-

tio, ei työntekijällä ole enää valinnanvapautta. Hänen on tyydyttävä valtion virkamiesten määräämiin palkkoihin ja muihin työsovimusehtoihin. Ammattiyhdistystoiminta menettää merkityksensä, koska kaikki mahdit ja propagandakeinotkin käsissään pitävää yhtä ainoata työnantajaa vastaan ei ole olemassa mitään taistelukeinoja.

Byrokratia tuntuu kuuluvan olennaisena osana juuri suurtuotantoon, olkoon se sitten valtionjohtoista tai ei. Tuotannon laji, laatu ja määrä ratkaisevat kysymyksen, mikä on yrityksen paras mahdollinen koko. Myös sellainen inhimillinen tekijä kuin johdon organisaatiokyky on tällöin vaikuttamassa. Runsaasti ihmistyötä vaativilla aloilla byrokratisoitumisen vaara on suurin. Valtionjohtoisen suunnitelmatalouden kannattajat tuntuvat olevan yleensä sitä mieltä, että tuotanto on sitä edullisempaa mitä suuremmissa yksiköissä sitä harjoitetaan. Tässä he ovat ilmeisesti väärässä Yrityksen ja sen sisäisten ihmissuhteiden hoito vaikeutuu samassa suhteessa kuin koko kasvaa. Samalla myös yrityksen ja sen tuotannon uudistuminen vaikeutuu. Suuryrityksen näennäisenä etuna on sen hyvät suhteet rahalaitokseen. Niiden avulla se voi saada velkapääomia yleensä ennen uutta tai pientä yritystä. Usein jo yrityksen suuruus sinänsä auttaa sitä voittamaan vaikeudet. Sitä ei voida päästää vararikoon, koska seuraukset olisivat kohtalokkaat sekä pankille että työntekijöille. Nykyinen verotusjärjestelmä suosii poisto-oikeuksineen ja varaston arvostuksineen suuria yrityksiä. Näin ollen ei ole ihme, että suuret yritykset jatkuvasti paisuvat, mutta uusilla ja pienillä on miltei ylivoimaisia vaikeuksia kasvuun ja kehitykseen.

Tuotannon liiallinen keskittyminen suuriksi yksiköiksi – monopolisoituminen ja kartellisoituminen – on nykyaikaisen yhteiskunnan todellinen vaara. Sitä ei suinkaan voiteta keskittämällä joko kaikki tai ainakin suurteollisuus valtion eli sen poliittisten johtajien käsiin. Päin vastoin tämä vaara näin vain lisääntyy. Nykyaikana pitäisi taistella monopolisoitumista vastaan – eikä suinkaan suosia sitä tai pitää sitä luonnollisena kehitystendenssinä.

Myös työmarkkinoilla on nähtävissä keskittymistä. Työväestön ja kaikkien muidenkin kansalaisten järjestäytyminen ammatillisesti on juuri sitä. Kaikkien hyvien vaikutustensa ohella tälläkin monopolisoitumisella on omat vaaransa. Yksilön asema heikkenee järjestön kustannuksella. Järjestön harvalukuisilla johtajilla on aina kiusaus käyttää valtaansa oman poliittisen asemansa tai taloudellisten etujensa hyväksi. Heidän toimiaan ei voida riittävästi valvoa. Niinpä suurten etujärjestöjen taloudenhoidosta ei ole saatavissa julkisuuteen minkäänlaisia tietoja. Tämä on merkittävää verrattuna siihen, että varsin vähäistenkin osakeyhtiömuotoisten yritysten on vuosittain lähetettävä omaisuus- ja tulostaseensa patenttija rekisterihallitukseen sekä saatettava ne julkisuuteen Virallisessa lehdessä. Hyvin suurta valtaa käyttävillä eturyhmillä ei ole vastaavanlaista velvoitetta, vaikka niiden yksityiset jäsenet joutuvat vuosittain maksamaan suuria jäsenmaksuja järjestölle. Vähintä mitä voidaan vaatia, nimenomaan yksityisten jäsenten edun nimissä, on tilinhoidon julkisuus.

Valtionjohtoisen suunnitelmatalouden piirissä tehdyt erehdykset ja virheet osoittautuvat seurauksiltaan vielä suuremmiksi kuin vapaan markkinatalouden vinosuuntaukset. Valtion johto ei usein poliittisista syistä uskalla myöntää virheitään, vaan jatkaa niitä poliittisin perustein usein vuosikymmenien ajan. Niinpä Neuvostoliiton kommunistisen puolueen johtaja Leonid Breshnev on tunnustanut äskettäin pitämässään puheessa, että Neuvostoliiton on uudistettava koko taloudellinen järjestelmänsä sen "edesvastuuttomuudesta, byrokratiasta ja suunnitteluvirheistä".

Puoluejohtaja Breshnev mainitsi esimerkkinä byrokratiasta uuden öljynporaustyökalan, jota ei voitu valmistaa, koska siihen vaadittiin 15 eri viranomaisen allekirjoitukset.

Parhaillaan on tapahtumassa kaikissa valtionjohtoisissa maissa – eräitä poliittisesti dogmaattisimpia lukuunottamatta – kehitystä vapaampaa taloudellista järjestelmää kohti. Jugoslaviassa kehitys on tällä tiellä mennyt pisimmälle. Niinpä tässä maassa kukoistaa myöskin yksityinen kauppa, varsinkin elintarvikekauppa

ja ravintolaliike. Kun yrityksiä on paljon, on seurauksena kilpailu, joka maassa käyneiden mielestä pitää palvelun hyvänä ja lisää vieraiden viihtyisyyttä. Liikkeet ovat täynnä kulutustavaroita ja tavara on korkealuokkaisempaa kuin muissa itä-blokin maissa. Talonpojat on kauan sitten vapautettu kollektiivitalouksista. Tämä maa on ilmeisesti hyvällä tiellä, jos otetaan yksityisten kansalaisen edut huomioon.

Ulkomaankauppa

Valtionjohtoisen suunnitelmatalouden mailla on muuan yhteinen piirre: ulkomaankauppa ja maan valuuttaolot on hyvin tarkoin säännöstelty. Näistä maista ei yleensä saa viedä rahaa ulos. Rahan arvo verrattuna muiden maiden valuuttoihin on keinotekoisella perustalla. Käsitukset maailmankaupasta ovat täysin merkantilistiset. Vapaa kaupankäynti kohtaa suuria esteitä, kauppasopimukset ovat bilateraalaisia ja tarkoin säännösteltyjä. Oma tuotantoa suojellaan korkeilla tulleilla ja liikevaihtoverolla, joiden vuoksi monien kulutustavain hinnat oman maan kansalaisille ovat usein moninkertaiset kansainväliseen hintatasoon verrattuna. Sen sijaan ulkomaalaisia varten on perustettu erityisiä kauppoja, joissa myydään tavaroita ulkomaanvaluutalla alennettuihin hintoihin. Tämä todistaa vastaansanomattomasti oman valuutan yliarvostuksen.

Nämä keinotekoiset järjestelyt perustuvat siihen, että suunnitelmatalous on jäljessä kilpailussa muiden talousjärjestelmien kanssa. Tuotannon byrokraatisoitumisen ja muiden epäkohtien vuoksi tuotteiden laatu ja määrä työntekijää kohden jää vähäisemmäksi kuin muualla, mikä on pakko peittää tulli- ja valuuttajärjestelyillä. Järjestelmä ei kestäisi kansainvälistä kilpailua.

Suunnitelmatalouden edellytyksenä on ulkomaankaupan rajoittaminen tulli- ja verojärjestelyin. Korkeata nykyaikaista elintasoja ja sosiaalista turvallisuutta ei voida ajatella ilman mahdollisimman vapaata kansainvälistä kaupankäyntiä.

Meillä ei ole varaa lähteä kehityksen vastavirtaan maailmassa, jossa kaikkialla pyritään kaupan vapauttamiseen, tullien alentamiseen ja tuotannon lisäämiseen. Emme voi tässä tilanteessa muuta kuin pyrkiä kaatamaan esteitä, jotka meillä ovat joillakin aloilla suuremmat kuin kanssamme kilpailevissa maissa. Ennen muuta täytyisi pyrkiä suunnitelmallisesti vapauttamaan pientä ja keskiuurta yritystoimintaa niistä vaikeuksista, jotka estävät sitä kehittymästä.

Matemaattisesti mahdoton

On laksettu, että yksin nykyaikainen metalliteollisuus tuottaa 125.000:ta erilaista valmistetta, joiden lukumäärä uusien keksintöjen ansiosta jatkuvasti kasvaa. Voiko joku kuvitella, että on mahdollista suunnitella tällaisen valmistepaljouden määrää, laatua ja taloudellista vaikutusta? Miten voidaan suunnittelussa ottaa huomioon uudet mullistavat keksinnöt, joiden takia joudutaan jokin teollisuudenhaara mahdollisesti rakentamaan kokonaan uudestaan? Näin on tapahtunut mm. USA:ssa, jossa jouduttiin uusien, entistä taloudellisempien menetelmien keksimisen jälkeen uusimaan koko terästeollisuus. Miten voidaan suunnittelussa ottaa huomioon kansainvälisten suhdanteiden vaihtelut? Esim. puunjalostusteollisuutemme on niistä varsin riippuvainen. Koska emme voi tuotantoamme lisätä lisäämättä vientiämme, olemme riippuvaiset kansainvälisistä markkinoista ja niiden hintatasosta. Oman teollisen kehityksemme takia meidän on tuotava koneita maahamme. Jos valtiovalta ryhtyy suunnitelmallisesti järjestelemään tuotantoamme ja vientiämme tulleilla ja valuuttasäännöstelyllä, lamaantuu pian ulkomaankaupamme – ja ennen muuta vientimme. Tällaistahan tapahtui ns. säännöstelytalouden aikana. Sekä viralliset taloudelliset tutkimuslaitokset että yksityiset kansantalouden asiantuntijat ovat useinkin yrittäneet ennustaa tulevaa taloudellista kehitystä. Kun on jälkeinpäin tutkittu näiden ennusteiden paikkansapitävyyttä,

on niille täytynyt antaa varsin heikot arvosanat. Taloudellinen tapahtuminen on liian monimutkainen ilmiö etukäteen edes kohtuullisella tarkkuudella laskettavaksi. Lukuisat siihen vaikuttavat tekijät ovat laadultaan inhimillisiä ja sen perusteella ennalta arvaamattomia. Näitä tekijöitä ovat poliittiset ajattelutavat ja niiden vaikutus jokaisessa maassa ja kautta koko maailman, samoin muoti ja mainonnan vaikutukset.

Kaksi amerikkalaista matemaatikkoa on laskenut, että taloudellinen tapahtuminen on niin monimutkainen, niin monista eri tekijöistä koostuva ja riippuva, ettei ole mahdollista kehittää edes matematiikkakonetta, joka voisi laatia luotettavia pitkän tähtäimen ennustuksia.

Suomalaista suunnitelmataloutta

Suomalaista talouspolitiikkaa ovat hallinneet koko sodanjälkeisen ajan poliittiset tarkoitusperät, joten sitä voidaan sikäli luonnehtia suunnitelmalliseksi. Ensiksikin on pyritty määrätietoisesti tukemaan maataloutta erilaisin tukipalkkioin ja avustuksin. Näiden määrä oli v. 1965 756 milj. markkaa ja v. 1966 se on valtion tulo- ja menoarviossa siitäkkin korotettu. Tämä on ilmeisesti johtanut voim ja juuston ylituotantoon, joka on jouduttu tappiollisesti myymään ulkomaille. Yhden taloudenhaaran näin voimakas tukeminen valtion varoilla on todennäköisesti aiheuttanut verorasituksen lisääntymistä teollisuudessa ja muissa elinkeinoissa sekä niiden piirissä työskenteleville, mikä puolestaan on heikentänyt näiden kykyä rakentaa ja lisätä tuotantoaan. Näin on syntynyt kroonillinen työttömyystilanne ja parhaan työvoimamme siirtyminen suurin joukoin Ruotsiin. Reaalinen elintason nousu muissa elinkeinoissa kuin maataloudessa on hidastunut. Runsas tukipalkkioiden käyttö lisää inflatorista "löysän" rahan kiertoa valtion kukkarossa. Tällaisella rahankierrolla on yhtä vähän tuotantoa ja työllisyyttä lisäävää vaikutusta kuin rahavirroilla korttipelissä. Avustuksia on vastaamassa joko täysin tuottamaton tai kaikkein heikoimmin kannattava työ. Ainakaan avustuskaavakkeiden täyttämistä, siirtelemistä, laskemista ja painattamista ei voida pitää kovin tuottavana.

Toisena tavoitteena maamme talouspolitiikassa voidaan nähdä valtionjohtoinen pyrkimys täystyöllisyyteen eli ilmeisesti virheellisen tukipalkkiopolitiikan seurauksena syntyneen työttömyyden torjumiseen järjestämällä kerrassaan epäsosiaalisia työllisyysmaita. On teetetty kaikkein epäedullisimpaan vuodenaikaan ja kalleimmalla tavalla mm. tietöitä. Myönteisenä puolena on tunnustettava, että näin on saatu tieverkostoamme huomattavasti laajennetuksi ja parannetuksi, mutta samat työt olisi voitu suorittaa varmasti koko kansantalouden kannalta edullisemmin normaaleissa työolosuhteissa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että yksityiset pienyrittäjät ovat 14 vuoden aikana työllistäneet 100.000 uutta työntekijää huomattavasti halvemmin kustannuksin kuin valtio ns. työllisyystöissään. Tästä on Pienteollisuuden Keskusliitto laatinut erittäin mielenkiintoiset laskelmat, joiden perusteella voidaan jälleen todeta valtionjohtoisen suunnitelmallisuuden jäävän tappiolle yksityisen "suunnittelemattoman" toiminnan rinnalla. On vähintään epäjohdonmukaista, että yhtiövero on korotettu 48 %:ksi, johon on lisättävä vielä kunnallisvero, ja sitten valitellaan heikkoa työllisyystilannetta, alhaista tuotantoa ja hintojemme kalleutta. Veroja alentamalla erityisesti tuotannon piirissä voitaisiin saada yhtäaikaisesti parannusta kaikkiin näihin epäkohtiin.

Hyvää suunnitelmallisuutta

Valtionjohtoinen suunnitelmatalous johtaa aina kielteisiin seuraamuksiin toimenpiteillä, jotka johtavat monopolisoitumiseen eli kilpailun rajoittamiseen, suurten yhtiöiden liialliseen suosimiseen varsinkin niillä aloilla, joissa ihmistyövoiman

osuus on suurin, heikosti kannattavien alojen kohtuuttomaan tukemiseen joko tukipalkkioilla, tulleilla, valuuttasäännöstelyllä tai tuontirajoituksilla – yleensä rajoittavilla keinoilla puututtaessa talouselämään tai suorittaessa toimenpiteitä, jotka pyrkivät tavalla tai toisella rajoittamaan tuotantoa ja inhimillisiä oikeuksia.

Oikeata suunnitelmallisuutta sitä vastoin on pyrkimys vapauttaa inhimillisiä voimavaroja ja pääomia tuottavaan toimintaan. Rajoitukset tulevat tällöin kysymykseen vain kartellisoitumisen rajoittamisena, pyrkimyksenä yksilön oikeuksia polkevien työyhteisöjen syntymisen estämiseen sekä hyvien tapojen vastaisten tai suorastaan rikollisten kilpailu-, tuotanto- sekä palvelumuotojen ehkäisemiseen. Suunnitelmallisena pyrkimyksenä tulisi olla inhimillisten tuotantovoimien vapauttaminen liiallisista kahleista. Tämä stimuloisi nopeasti tuotantoa, työn määrää tuotettua yksikköä kohden vähenisi ja tämä merkitsisi reaalista ansiotason kohoamista, josta voitaisiin suhteellisen helposti irroittaa varoja sosiaalisen vakuutuksen tai verojen välityksellä käytettäväksi niiden hyväksi, jotka fyysisen tai henkisen sairauden, vanhuuden, orpouden tai leskeyden vuoksi ovat muita heikommassa asemassa.

Muuttuva maailma

Nykyistä uudenaikaista teollistuvaa ja kaupallistuvaa yhteiskuntaa voidaan luonnehtia sanalla muuttuva. Aikaisempina ajanjaksoina kehitys oli siksi hidasta, että sen perusteella oli periaatteessa helppo ennustaa ja suunnitellakin tulevaisuutta. Sen sijaan nykyaikaisen henkisen ja taloudellisen elämän suoranaisena edellytyksenä on muuttuvuus. Koska perusedellytykset eivät säily muuta kuin vähäisessä määrässä muuttumattomina, on suunnitelmien perustaminen niille mieletöntä. Valtionjohtoiseen suunnitelmatalouteen perustuvalla järjestelmällä on kahlitseva vaikutus muuttumisprosessiin. Sen on pakko pitäytyä joihinkin poliittisiin dogmeihin, jotka jäävät kehitystä hidastaviksi jarruiksi. Tämä ilmiö on kerta toisensa jälkeen koettu valtionjohtoisten suunnitelmatalouksien maissa. Vain vaapaamielinen demokratia voi luoda muuttuvan yhteiskunnan. Vain se voi tarjota mahdollisuudet eri suuntiin rönsyilevälle henkiselle ja aineelliselle kehitykselle.

SILMÄYKSIÄ

Ilon ja aatteen vuodet

Olen varovainen, jos väitetään, että sellainen muistelmaomainen teos kuin *Ilon ja aatteen vuodet* (toim. Toini Havu, Karisto 1965) on objektiivinen raportti siitä, miten kirjoittajat aikanaan kokivat tarkastelemaansa vuosikymmenet. Tarkastelupiste on nykyisyydessä ja menneisyys joutuu selitetyksi siitä käsin. Monilla

kirjoittajilla on lisäksi selvää selittelyn tarvetta. Toisaalta kirjoittajat eivät ole myöskään objektiivisia tarkkailijoita, jotka kokemustensa nojalla voisivat sanoa nykyhetkelle, mitä menneisyys 'todellisuudessa' oli. Luotettavimpia myytin särkejä ja objektiivisen totuuden esittäjiä eivät suinkaan aina ole ne, "jotka ovat olleet mukana ja tietävät", kuten esipuheen kirjoittaja väittää. He voivat olla jopa uskollisimpia myytin säilyttäjiä. On vain selvitetävä, mistä myytistä on kysymys.

30-luvun ihmisen maailman kokemistapa saattoi olla nykykäsityksen mukaisesti arvostellen mytologisoiva: kansa, rotu jne. sitoivat hänet myyttisiin yhteyksiinsä tavalla, joka on myöhemmille ikäluokille outoa. Myöhempien polvien arvostelusta ei ilmene niinkään "tahallista vääristelyä" kuin maailmantajunnallista erilaisuutta ja siitä johtuvaa mahdottomuutta kokea 30-lukua tuon vuosikymmenen ikäluokkien tavoin. Johdannon kirjoittajan omana myyttinä on "sota-orpojen sukupolven" myytti.

Kirja on kiinnostava vaikkapa kirjoittajien kehitysraporttina. Luotettavimpia menneisyytensä raporttoijia ovat ne, jotka ovat vähiten muuttuneet ja tavallaan uskollisimmin toistavat silloista itseään. Kirjoittajat on melko selvästi jaettavissa tiedostajiin ja niihin, jotka eivät tiedosta. Tämä on yhteydessä myös heidän moraaliin perusteluihinsa. Jyrkimmältä ero tuntuu Martti Santavuoren ja Jarno Pennasen välillä. "En ollut tietoinen" ei Pennasen mielestä vapautta häntä vastuusta: hänellä olisi ollut mahdollisuus periaatteessa ottaa selvä asiasta. Santavuoren käsitys on toinen: kun ei tiedetty ja tiedostettu, ei olla syyllisiä. Tämä on helppo mutta hedelmätön menneisyyden ongelman ratkaisu. Santavuori on fatalisti, jonka ajatteluun ei sisälly maailman aktiivisen muuttamisen mahdollisuutta. Heikko tiedostaja on myös Tuure Junnila. Hän kritikoi niin AKS:n kuin nykyisen ulkopoliitikkaamme kannattajien epäitsenäistä asennetta kykenemättä tiedostamaan omien asenteittensa epäitsenäisyyttä ja sidonnaisuutta.

Kiinnostava on myös esimerkiksi 30-luvun ambivalenssin ongelma. Tämä tulee selvimmän esiin Matti Kurjensaaren, Matti Kuusen ja Jarno Pennasen esityksissä. Kurjensaari määrittelee selvästi: "Eräs syvimpiä... elämyksiäni on, että ihmiset pohjimmiltaan pyrkivät samaan päämäärään, mutta että jokin kauan sitten alkanut ketjureaktio estää heitä sitä saavuttamasta. Alusta alkaen puuttuu mahdollisuuksia ymmärtää toisiaan." 1930-luku oli antagonististen ristiriitojen vuosikymmen. Se ei

kyennyt niitä ratkaisemaan ja ajautui maailmansotaan. Tämä on niitä paradokseja, joiden ratkaisemisessa 30-lukuun suuntautuvalla tutkimuksella on paljon tehtävää.

Mitä uskoa esimerkiksi Jussi Talvesta? Käsittääkseni hän kokee olevansa vilpiton. Mutta hänen omaksunsa roolit voivat olla ehdottomassa ristiriidassa keskenään. Hän korostaa tappamisen vastenmielisyyttä, hän jopa tunnustaa vastuunsa tappajana. Mutta kuitenkin hänen elämänfilosofiansa rakentuu tavallaan sodan välttämättömyyden varaan: "Sillä niin paradoksaalista kuin se onkin, niin sota näyttää ihmisen parhaat puolet - huonoimpien ohella. Ihminen kasvaa vain vastoinkäymisissä; hyvinvoinnissa hän surkastuu henkisesti yhtä hyvin ja yhtä nopeasti kuin fyysisestikin." En luota Talveen. Hän paakenee paatokseen. Hän yleistää itseään suunnattomasti. Tämä itse on jonkinlainen yleisrooli: kansallisromanttisia muistumia, runebergilaisia, Jylhääkin ehkä pohjautuvia. Ongelmattomampi, mutta sellaisena valaiseva roolihahmo on Iris Kähäri: naisen, lotan, evakon, eurooppalaisen maailmankansalaisen roolit. Kähäri personoi sovinnasta viktoriaanista maailmaa: "Minusta tuntuu, että poliittinen kinastelu on vain oire siitä että ei sovi muuten, miehenä ja naisena." Matti Kuusen voimana on tiedostaa tämä maailma: "1930-luvun alkuvuodet olin itse asiassa elänyt 1800-luvun sääty-yhteiskunnassa. Kansallisen herätyksen, herännäisyyden, naisasialiikkeen, raittiusliikkeen traditiot hallitsivat ehjää, hyvin solidaarista sukuyhteisöä, joka painoi kristillis-siveellis-kansallis-kokoomukselaisen leimansa, yksityiskohtaiset moraaliset norminsa jokaiseen kasvattiinsa." Tyyni Tuulio on kirjoittajista viimeinen siitä sukupolvesta, joka oli ristiriidattomasti tuota sääty-yhteiskuntaa. Siitä myös hänen esityksensä vivahteikkuus.

Yrjö Kallinen osoittaa, kuinka voimakkaana tuon yhteiskunnan ihanteet olivat tunkeutuneet myös vuosisadanvaihteen työläisnuorisoon: rohkea ja oikeastaan yllättävä raportti,

jonka viitteet osoittautunevat hedelmällisiksi. Kallinen itse on rohkea irtaaja, toisin kuin Talvi ja Kähäri, ja määrätietoinen.

Kirjoittajavalikoima on suhteellisen monipuolinen. Siinä on kuitenkin rajoituksensa. 30-luvun ääriedustajat puuttuvat: äärinatsi ja äärikommunisti. Kuitenkin: mistä heidät löytää? Myöskään iloisen dionyysisen 20- ja 30-luvun selväpiirteistä edustajaa ei ole mukana; Matti Hälli ei tunnu erikoisen edustavalta. Kirjoittajakunnasta jää hieman akateemisoittainen ja litterääri yleisvaikutelma.

Kuva menneisyydestä tulee helposti kapea. Tietyissä kapeudessaan ja suhteellisessa pinnallisuudessaan Ilon ja aatteen vuodet on sittenkin näkemäisiä laajentava raportti.

Esko Ervasti

---

*Bellow
ja
ihmisen
pulmat*

Saul Bellown tie rapsodisesta esikoisteoksesta "Danling Man" kontrapunktiseen "Herzogiin" on tuottelias. Se on myös harmoninen. Kirjailija on kehitysvaiheissaan ollut itsestään tietoinen ja kirjoittanut edellytystensä mukaan. En käsittele Bellown koko tuotantoa, vaan pitäydyn mielestäni merkittävimässä teoksessa nimeltään "Henderson the Rain King", joka valitettavasti on yhä suomentamatta.

Päiväkirjan muotoiseen esikoisteokseen sopii Jarno Pennasen taannoin esittämä mielipide: kirjailijan on ennen varsinaisesti merkitsevän uransa alkua kirjoitettava itsensä valmiiksi. "Dangling Man" on elämäkuvan muodostamista. Se käsittelee ratkaisematonta päättämättömyyden tilaa ja sen mukanaan tuomaa tyyty-

mättömyyttä: se tuntuu omakuvulta. Muuan nuori mies asuu vaimoineen vuokra-asunnossa. Hänen asepalveluskelpoisuutensa on määrätty ja hän saattaa joutua armeijaan milloin tahansa. Sitä ennen hän ei saa säännöllistä työpaikkaa. Toimettomuudesta johtuvat näennäisen mitättömät mutta todentuntuiset ristiriidat kasautuvat. Normaalit purkautumistiet ovat tukossa. Loppuratkaisu tässä romaanissa (luonnoksessa?) on loogisen banaali: **hurrah for regimentation!** Riviin pääseminen on ainakin sikäli vapautus, että päähenkilölle psykofyysisesti tapahtuu jotakin. Oleminen muuttuu tekemiseksi, seisova vesi virtaa. Sitä ennen hän on jo ehtinyt saada hädän asunnostaan ja kiristää välinsä sukunsa kanssa, joka on valmis auttamaan häntä mutta jonka armoille hän ei halua jättäytyä.

"Dangling Man" osoittaa Bellown halun päästä lopputulokseen. Hän ei tahdo ratkaisua eikä oivalluksenomaista käännettä. Pääasia, että kirjan tapahtumalla on looginen päätepiste, josta saattaa aavistaa uuden kehityksen alkavan. Muotoperinne säilyy, kuten amerikkalaisessa kirjallisuudessa yleensäkin. Näin jokaisella Bellown teoksella on suhteellisen konservatiivinen graafinen profiilikuva sivujuonineen ja välihuipentumineen.

Saul Bellow tunnetaan meillä lähinnä "Herzogin" ansiosta. En kuitenkaan ole varauksetta valmis pitämään sitä hänen parhaana kirjanaan. Aikaisemmin (1958) kirjoitettu "Henderson the Rain King" on jyrkkä vastakohta myöhemmän sisäänpäin kääntyneelle apatialle. Ulospäin suuntautunut Henderson ei Moses Herzogin tavoin jää osattomaksi omista purkauksistaan. Hän ei jättyä passiivisesti ajelehtimaan kohti (tiedostamatonta) seestymistä. "Henderson" on täynnä itsensä puhdistamista ja aktiivista, onnellista toimintaa.

Henderson on miljonääri individualisti ja eksentrikko. Amerikan käydessä hänelle liian ahtaaksi hän lähtee Afrikkaan. Tästä aiheutuu kirjan

eksoottinen luonne: siirtämällä tapahtumat viidakoon Bellow käyttää etäännyttämistekniikkaa lähes ylimielisen häikäilemättömästi. Hampaitensa hajoamisesta kärsivä koleerinen Henderson on harhailija, jonka odysseiaa vaivaa tarve päästä selvytyteen itsestä. Sisänen ääni toistaa hänelle: "Minä tahdon... minä tahdon". Bellow käyttää Tarzankirjojen miljöötä ja tekniikkaakin; kliimaksit katkeavat vasta lopussa hallittuun antisankarivaiheeseen. Henderson pitää itseään frustraatioiden takaa-ajamana huonon onnen miehenä ennen kuin saapuu lopulta erääseen Sydän-Afrikan kylään. Kylän päällikkö on opiskellut lääketiedettä ja saanut siitä mielenkiintoista lisää mystillisille ajatuksilleen. Sadejuhlassa Henderson on ainoa, joka kykenee kantamaan neekerin raskasta jumalapatsasta. Tämä on väkevää symboliikkaa, oikeastaan kaksinkertaista: sillä on merkitys sekä lukijalle että kirjan jatkokehittelylle. Hendersonista tehdään heimon sadekuningas. Tämän jälkeen kuningas alistaa hänet vapauttavaan leijonakuuriin. Hän tulee samastaa itsensä leijonaan, mitä suositellaan "suoneniskuna itseensä väsyneelle ihmiskunnalle". Vastustelevan Hendersonin on opittava olemaan leijona, hänen on äännähdeltävä kuin leijona. Tuloksena on huuto, keuhkojen pohjasta lähtevä leijonankarjunta. Hengitä syvään. Anna keuhkojesi pohjan seisovan hapen puhdistua leijonahuutoon. Puhdista itsesi. Hendersonin on herätäkseen, tajutakseen ja hyväksyäkseen itsensä saatava voimakas järkytys – leijonakuuri. Juuri kun hän on pääsemäisillään tulokseen, tapahtumien käänne pakottaa hänet pakenemaan ja palaamaan Amerikkaan. Loppuepisodi matkalta kuitenkin osoittaa hoidon tuloksen.

"Hendersonin" rinnalla vaikuttaa kontrapuktinen, kamarimusiikinomainen "Herzog" verettömältä. Teosta on meillä jo ehditty puida runsaasti; keskityn vain muutamaan näkökohtaan.

1. Herzog on Bellown II-minä, eräs hänen fiktioprojektioitaan. Sisältö on laveata hajoamisen dokumentaatiota, joka ei voi olla vaikuttamat-

ta muotoon: kirjeitä, kirjeen muotoon laadittuja ajatuksia, yksinpuhe-
lua – kaikki katkelmin. Ne johtavat ajattelemaan subtiilin ja jäsennellyn ajattelun tarpeettomuutta. Kommunikaatioyritys ei saavuta ketään vaan kasautuu turhautumiksi Moses Herzogin aivoihin. Loppu on resignoitunut – pettymys vaiko luopuminen? Toivottavasti vain tilapäisratkaisuihin. Lopullisuus tässä vyyhdessä vaikuttaisi yritykseltä luoda romaaniin enemmän tai vähemmän happy end.

2. Ovatko Herzogin naiset karrikaattyyrejä vaiko tyylieltyjä? Jollei Herzogin oma antisankarisuhtautuminen olisi voimakkaasti korostettu, Romanan (nimi!) entrée erääseen rakkauskohtaukseen muistuttaisi niukkojen mustien alusvaatteiden käyttöä roska-romaaneissa. Epäonnistumiset avio-
liitossa, voimakkaat ja kylmät naiset sekä kauniit rakastajattaret ovat all-american trade markeja. Vain suvereeni kielenkäyttö alistaa nämä banaliteetit oikeaan paikkaansa: puitteiksi. Tarkkaan ottaen tämä lienee osa Bellown amerikkalaiseen yhteiskuntaan suuntautuvasta kirjailijan kritiikistä.

3. Herzog itse tarvitsee naisia ja ihmisiä. Hänen luonteessaan on ilmaisu-
tarpeen ohella passiivinen pelko –
kenties edellisen syy – joten kommunikointikiikko on tulkittavissa myös avunpyynnöksi tai yritykseksi pitää kiinni hajoavasta minuudesta konkretisoimalla se paperiarkeille.

Bellow jatkaa anglosaksisen tradition jakautumista puhtaasti amerikkalaisilla ja kuitenkin yleismaailmallisesti merkittävillä romaaneillaan. Bellowlle ovat yksilö ja hänen harhailunsa tärkeitä. Paikoin hän pysähtyy miettimään. Erään kerran Henderson ajattelee lausetta "Anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä he tekevät." – "Tämä voidaan tulkita lupaukseksi, jonka mukaan me ajan kuluessa vapaudumme sokeudestamme ja ymmärrämme. Toisaalta se saattaa myös merkitä, että ajan mittaan tajuamme vääryytemme ja viikamme, ja minusta tämä tuntuu uhkaukselta."

Kari Tapiola

*Olipa
kerran
esikoiskirjailija-
seminaari*

Hässelbyn linnassa lähellä Tukholmaa pari vuotta sitten. Ajatusta pidettiin hyvänä ja niin oli tämän vuoden huhtikuussa jo kolmas seminaari vuoden 1965 debytantteille, teemanä "dikt och media" eli runous ja ilmaisumuodot. Neljälletoista enemmän tai vähemmän innostuneelle osanottajalle esiteltiin radion ja filmin mahdollisuuksia. Ruotsalaisen "konkreettisen" koulukunnan edustajat tekivät selkoa näkemyksistään. Monipuolista ohjelmaa pyörivät museo- ja teatterikäynnit.

Seminaarin teemana oli siis runous ja ilmaisukeinot. Vaikutti siltä että kaikki tavanomaisesta kirjasta poikkeavat muodot sopivat parhaiten konkretismin välikappaleiksi. Konkretismi on jo kauan ollut le *dernier cri*, minkä kyllä asiaa tuntematon saattoi helposti havaita. Innostuneet taiteilijat puhuivat tietokoneiden käyttämisestä runoudessa sekä peliteorian mahdollisuuksista romaaniin hienouksien ilmentäjänä. Eiköhän ole kuitenkin aika uskallettua kuvitella että huomispäivän runot tekee insinööri elektroniaivojen avulla, tai pikemminkin elektroniaivot insinöörin avulla.

Mitä konkretismi sitten on? Esitetyt näytteet viittasivat siihen että konkreettinen runous muussa kuin kirjamuodossa muuttuu eräänlaiseksi musikaaliseksi taustaksi, jota vastaan hahmottuu – niin, ei hahmotu kerrassaan mitään. Kirjamuodossa tunnenne sen jo Väinö Kirstinän puoliparodioista sekä Ryhmä 65:n eräistä aikaansaannoksista, mekaanisena sanojen tai kuvioitten kasautumana josta kasaaja toivoo katsojan löytävän jotain ajatusta. Ruotsalaisten konkretistien merkittävin hahmo on Öyvind Fahlström. Hänen töissään ei kuitenkaan ole juuri mitään konkreettista, nimestä huolimatta; ne muodostuvat lukemattomista osista, jotka on poimittu sieltä täältä, eräänlaista collage-tekniikkaa. Tällai-

sesta radiossa esitettävästä "ääniromaanista" Den helige Torsten Nilsson kuulimme osia; kummallinen teos, josta on vaikea saada mitään irti tuntematta perusteellisesti Ruotsin oloja. Erikoinen runoilija, herkkä ja aistillinen on Bengt Emil Johnsson. Hän täyttää sinänsä merkityksettömät kirjainrykelmät ja sanat persoonallisella tunnelmalla josta käy ilmi, että konkreettistakin runoutta voi ankarasti kontrolloida. En koe hänen runojaan konkreettisina vaan . . . . .

Tällaista oli Hässelbyn linnassa, lehdistön ja radion niukasti seurattessa seminaaria, josta suuri yleisö ei varmasti tiennyt mitään.

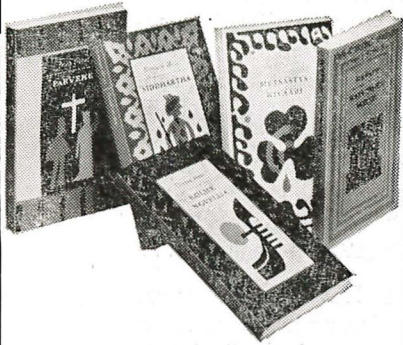
Mikä on tämän toistuvan seminaarin päämäärä? Se haluaa tutustuttaa yleisöä esikoiskirjailijoihin, jotka helposti ymmärrettävistä syistä jäävät syrjäisiksi (esikoiskirjailijahan on käsite). Täytyy siis todeta että seminaari tällaisenaan, niin mielenkiintoinen kuin se osanottajille onkin, ei juuri vastaa tarkoitustaan. Mitä siis pitäisi tehdä? Ymmärtääkseni ei mitään. Voisihan lehdistö raahata itsensä kuitenkin johonkin "lehdistökonferenssiin" seminaariin lopuksi, jossa kerrottaisiin mitä on tehty, mikä jälkeen kirjailijat voisivat kertoa vaikutelmistaan ja lukea jonkun näytteen teoksestaan (mahdollisesti läsnäoleville) kriitikoille.

Pari sanaa ainaisesta kielikysymyksestä. Pohjolan kansoilla, vaikka ovatkin niin lähellä toisiaan, ei ole mitään kieltä, jota kaikki vaivatta ymmärtäisivät. Islanti ja Suomi jäävät aina keskustelukolmikun ulkopuolelle. Islantilainen puhui englantia, mutta tuskin ymmärsi mitään siitä mitä hän päivien mittaan joutui kuuntelemaan ruotsiksi. Varmaan suomenkielisetkin osanottajat olisivat saaneet paljon enemmän irti seminaarista jos olisi käytetty englantia. Suomalainen on selvästi hermostuneempi puhuesaan ruotsia kuin jotain muuta vierasta kieltä. Lisäksi tulee esteeksi ruotsinmaalaisten ääntämistapa, josta suomalaiset osanottajat eräässä tapauksessa eivät saaneet selville mitään.

J. Ponsar

WEILIN + GÖÖSIN KIRJASTO

— VALIKOIVALLE LUKIJALLE

JEAN GENET

PARVEKE

Ranskan nykykirjallisuuden 'kauhean lapsen' voimakas näytelmä — tapah-
tumapaikkana bordelli, jossa asiakkaat
saattavat toteuttaa salaisimmat unel-
mansa.

154 sivua, 8,—/11,50

HERMANN HESSE

SIDDHARTHA

Nobel-kirjailijan hienoimpia teoksia,
uskosta, rakkaudesta ja idän viisau-
desta kertova pieni romaani.

164 sivua, 8,—/11,50

YASUSHI INOUE

METSÄSTYSKIVÄÄRI

Japanin huomattavimpiin sodanjälkei-
siin kirjailijoihin kuuluvan Inouen rak-
kaustarina, joka avartuu järkyttäväksi
kuvaukseksi naisen psyykestä ja ihmisen
perusyksinäisyydestä.

71 sivua, 6,—/9,—

THOMAS MANN

KOLME NOVELLIA

Tonio Kröger, Kuolema Venetsiassa
sekä Mario ja taikuri heijastavat syvä-
llisesti Mannin tuotannolle tyypillisiä
antiteesejä: rakkautta ja kuolemaa, tai-
teilijaa ja elämää, myyttiä ja todelli-
suutta.

257 sivua, 11,50/15,—

REIJO WILENIUS

MARX ENNEN MARXIA

Yllättäviä näkymiä Marxin lähtökohtiin,
päämääriin ja käsityksiin hänen ajat-
telunsa varhaisimmassa vaiheessa, jol-
loin eräät marxismin ydinperusteet
muodostuivat.

166 sivua, 9,—/12,—

ERIK H. ERIKSON

NUORI LUTHER

Maineikkaan amerikkalaisen psykoana-
lyytikon tutkimus Lutherin monisär-
mäisestä persoonallisuudesta sekä
psykoanalyysin että historiantutkimuk-
sen näkökulmasta.

380 sivua, 17,—/21,—

WEILIN+GÖÖS